

انجمن ایرانی تاریخ

مجموعه مقالات همایش
آموزش تاریخ در مدارس ایران

به کوشش
دکتر طوبی فاضلی پور
حسین روح بخش اله آباد

انتشارات نگارستان اندیشه

تهران، ۱۳۹۶

سرشناسه: فاضلی پور، طوبی، ۱۳۳۹ -

سرشناسه: همایش آموزش تاریخ در مدارس (دومین : ۱۳۹۵ : تهران)

عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات همایش آموزش تاریخ در مدارس ایران / به کوشش طوبی فاضلی پور، رحیم روح بخش اله آباد؛ [برگزارکننده شورای علمی سومین همایش آموزش تاریخ در مدارس]؛ با مشارکت و حمایت مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری، پایگاه استنادی علوم جهان اسلام، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۳۹۴ ص: مصور، جدول، نمودار.

شابک: 978-600-8273-24-0: ۳۰۰۰۰۰ ریال وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: تاریخ -- راهنمای آموزشی (متوسطه) -- کنگره‌ها . -- Study and teaching History -- Congresses (Secondary)

شماره انورده: رحیم، ۱۳۴۵ - همایش آموزش تاریخ در مدارس. شورای علمی. سازمان اسناد کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. پایگاه استنادی علوم جهان اسلام. Islamic World Research Institute for Human and Cultural Studies. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری. رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ D۱۶/۲/۵۸ رده بندی دیویی: ۹۰۷

شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۲۰۰۰

آموزش تاریخ در مدارس ایران

مجموعه مقالات همایش آموزش تاریخ در مدارس ایران

[انجمن ایرانی تاریخ]

به کوشش: دکتر طوبی فاضلی پور - رحیم روح بخش اله آباد

نمونه خوانی: وحید دریابیگی

صفحه آرای: مرتضی انصاف منش

ناشر: نگارستان اندیشه

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

طراح جلد: گرافیک مداد بنفش

نوبت چاپ: نخست، زمستان ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: خ آزادی، خ استاد بهزاد، ساختمان بهزاد، شماره ۲۹ واحد ۷

تلفن: ۶۶۱۷۶۱۲۳ و ۶۶۴۳۵۴۲۳ نمایر: ۶۶۹۴۲۵۴۲ www.cins.ir

فهرست مطالب

۹	مقدمه
	نقش معلمان در کارآمد ساختن درس تاریخ برای دانش‌آموزان
۱۳	علیرضا آقا کوچکی، محمدحسین فروغی
	رویکرد برنامه درسی آموزش ادبیات پایه هشتم و نهم به بافت تاریخی و فرهنگی متون درسی
۲۷	مرضیه اصغرزاد فرید، نیلوفر گل محمدی
	سایه جناح: نثرهای سیاسی و رویکرد ایدئولوژیک بر کتاب‌های درس تاریخ در دوران اصلاحات و پس از آن
۴۳	هادی برزویی
	آموزش تاریخ به دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم با تصاویر منابع آرشیوی
۶۳	فائزه بهارلو، فرزانه بهارلو
	ضرورت آموزش تاریخ: ناهم‌راستا بودن مدارس ایران با تکیه بر نمونه طرح درس
۷۳	فائزه توکلی
	بررسی وضعیت آموزش درس تاریخ ادبیات‌های دینی، در نظام آموزش رسمی کشور عصر پهلوی (۱۳۵۷-۱۳۰۴ ه. ش)
۸۳	عاطفه حراآبادی فراهانی
	تحلیل و تبیین حیطه‌های شناختی، عاطفی و هیجانی امتحان نهایی تاریخ بر اساس طبقه‌بندی بلوم و تأثیر آن بر فهم و علاقه دانش‌آموزان از تاریخ؛ مطالعه موردی: سال ۱۳۹۴
۹۳	نیره دلیر
	حافظه تاریخی و تکوین اجتماع ملی (مطالعه موردی: نقد بازآرپید افطه تاریخی در کتاب درسی «تاریخ معاصر ایران»)
۱۰۹	کمال رضوی
	تدریس و ارزشیابی دانش‌آموزان در درس تاریخ با هدف کاربردی‌تر کردن آن
۱۲۷	غلامرضا زائری
	تغییرات محتوای کتاب‌های درسی تاریخ دوره راهنمایی ایران در سال‌های ۱۳۶۷ و ۱۳۶۸ شمسی
۱۳۷	حامد سلطان‌زاده
	روش‌های نوین آموزش تاریخ آموزش از راه پژوهش با تأکید بر درس تاریخ
۱۵۷	سکینه سلیقه‌دار
	مقایسه تطبیقی نقش مثبت و منفی در کتاب‌های درسی تاریخ معاصر قبل و بعد از انقلاب
۱۷۵	رحیم شبانه

۸ مجموعه مقالات همایش آموزش تاریخ در مدارس ایران

توانمندی‌های معلمان در آموزش تاریخ

- ۱۸۷..... رقیه صلاحی استاد، زهرا صلاحی استاد.....
- آموزش تاریخ بر مبنای «سیاست تاریخ» اهمیت کاربست مؤلفه‌های رویکرد تاریخی در آموزش تاریخ
- ۱۹۹..... زهیر صیامیان گرجی.....
- بررسی احساس درونی معلمانی که بخشی از آگاهی تاریخی دانش‌آموزان را حذف می‌کنند
- ۲۱۱..... حمیدرضا عریضی.....
- دانش‌آموزان و کتاب‌های درسی تاریخ
- ۲۲۱..... قاسم فتاحی، سیده آریتا رضوی.....
- جایگاه فضایی ساینری در یادگیری درس تاریخ (مطالعه موردی دانش‌آموزان دوره دوم دبیرستان دخترانه دکتر حسابی)
- ۲۴۱..... زهرا گلستانی، رشید سیدی.....
- یک تجربه د فقی در تدریس تاریخ: چگونه توانستم یک کلاس فاقد انگیزه را به درس تاریخ ایران و جهان (۱) علاقه‌مند سازم؟
- ۲۵۵..... زهرا گنجعلی.....
- روش‌های نوین آموزش در تاریخ: نقش‌های تاریخی، گردش‌های علمی)
- ۲۸۷..... شهناز مسلمی.....
- تحلیل محتوای کتاب تاریخ معاصر ایران: مبنای روش ویلیام رومی
- ۲۹۷..... رزا معماری.....
- ایران در کتاب‌های درس تاریخ آموزش و پرورش اردستان
- ۳۱۱..... محمد مهدی موسی‌خان.....
- نگاه تحلیلی در آموزش تاریخ
- ۳۳۳..... نسرین میراخوخلو.....
- نقش کتاب‌های درسی تاریخ در تاریخ‌نگاری دانش‌آموزان
- ۳۴۳..... سهیلا نعیمی.....
- بررسی واژگان ارزشی و سیر تحول آن در کتاب‌های درسی تاریخ معاصر دبیرستان از پیروزی انقلاب تا سال ۱۳۹۴
- ۳۵۵..... علیرضا ملائی توانی، جواد توروژی.....
- چرایی ضعف مطالعات میان‌رشته‌ای در نسبت علم تاریخ و نظریه
- ۳۷۵..... منوچهر محمد یوسفی.....
- تصاویر منتخب از همایش
- ۳۹۱.....

مقدمه

موضوع آموزش تاریخ در نظام آموزشی ایران همواره با چالش مواجه بوده است. در نظام سنتی تعلیم و تربیت به خصوص در عرصه های علمی، تاریخ درسی حاشیه ای و سرگرم کننده تلقی می شد. بعضاً در سطوح مقدماتی این نظام، مطالعه کتب تاریخی به وقایع صدر اسلام و تاریخ انبیاء برای وعاظ و مبلغان توصیه می شد. اما در این میان نگارش کتب کلاسیک تاریخ عمومی از آدم تا عالم بازاری پر رونق داشت. این تاریخ حمایت حکام و به شیوه نقلی و توصیفی نوشته می شد. این متون در آنجا که به منازعات عقیدتی و مسلک می رسید، در خدمت صاحبان قدرت قرار گرفته و رنگ و بوی ایدئولوژیک می گرفت. تا اینکه با ورود اندیشه های نوین به ایران در دوره قاجاریه، کم و بیش این رویکرد مورد چالش قرار گرفت. اما چندی نگذشت که با تأسیس نخستین نهاد نظام آموزشی نوین یعنی دارالفنون، نگاه ایدئولوژیک به گونه ای دیگر عرصه تعلیم و تربیت ظاهر شد. کما اینکه مقرر شد در این مدرسه صرفاً علوم کاربردی نظیر مهندسی، طب و دانش نظامی آموزش داده شود، و از این روی علوم انسانی از جمله تاریخ مورد توجه قرار نگرفت. چنانکه نقل شده ناصرالدین شاه نسبت به آثار آگاهی بخش این علم به خصوص اطلاع محصلان از تاریخ و نظم سیاسی غرب و مقایسه آن با وضعیت ایران، هراس داشت. هر چند مدتی بعد با انقلاب مشروطه، امید نیل به این مطالبه افزایش یافت، اما هرج و مرج سیاسی آن سال ها و البته تأثیر جنگ جهانی اول بر کشور، شرایط را برای آموزش علوم انسانی دشوار ساخت. ناگفته نماند که در این میان یک استثنا وجود داشت و آن مدرسه علوم سیاسی بود که هشت سالی قبل از مشروطه و به منظور تربیت کادر اداری وزارت خارجه تأسیس شد. کما اینکه مدرسه حقوق نیز که بعدها در دوره پهلوی اول - با مدرسه علوم سیاسی ادغام شد، مأموریتی مشابه داشت.

با این وجود، تحولات دوره های بعدی امیدوار کننده بود. با آغاز سلطنت پهلوی، دولت رسماً با تأسیس صدها مدرسه در اقصی نقاط کشور، متولی امر آموزش و تدوین کتب درسی شد. در این دوره طی مصوبات شورای عالی معارف، آموزش برخی دروس علوم انسانی در دستور کار وزارت معارف قرار گرفت. اما به رغم اهتمام ویژه به توسعه مدارس و حتی تأسیس دانشگاه تهران و ده ها مرکز دارالمعلمین و دارالمعلمات در ایالات و ولایات، کارگزاران فرهنگی در این دوره به خصوص مقطع دوم سلطنت رضاشاه، تاریخ را برای ثبت هویت ملی به کار بستند به نحوی که باستان گرایی و آریایی ستایی از محورهای اصلی کتب درسی تاریخ این دوره تلقی می شد. از همان زمان سیطره این نگاه به انحای مختلف و البته با فراز و نشیب هایی بر علم تاریخ به خصوص تاریخ رسمی تداوم یافته است. هر چند در دوره فضای باز سیاسی دوازده ساله نخست سلطنت محمدرضا شاه این رویکرد کم رنگ شد، اما به تدریج و با تحکیم سلطنت

وی، بار دیگر نگاه ایدئولوژیک بر کتب درسی تاریخ سیطره افکند. این پروژه در دهه چهل با عنایت به تبلیغات گسترده زمینه‌سازی جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی به اوج خود رسید. در خلال سال‌های بعد از جشن‌های مذکور با افزایش فزاینده درآمدهای نفت نه تنها کتب درسی تاریخ، بلکه حوزه علوم انسانی در خدمت سیاست‌های حاکم ایفای نقش کرد.

با وقوع انقلاب اسلامی، شرایط عوض شد. ظرف مدت کوتاهی، گفتمان انقلابی - اسلامی جایگزین ایدئولوژی نظام سابق گردید. این گفتمان یکسره تمام ایدئولوژی‌های سیاسی اعم از سلطنتی، کمونیستی، لیبرالیستی را به چالش طلبید و ایدئولوژی اسلام سیاسی را بر صدر نشاند. دو سال بعد با شروع جنگ تحمیلی، شرایط برای تثبیت این گفتمان بیش از پیش فراهم گشت. علی‌رغم برخی تحولات و فراز و نشیب‌ها، رویکرد همچنان به‌عنوان رویکرد غالب در کتب درسی تاریخ در آموزش و پرورش سیطره دارد. یکی از بازتاب‌های سیطره نگاه ایدئولوژیک، نخستین کتاب درسی تاریخ معاصر ایران بعد از انقلاب است. این کتاب در سال ۱۳۵۷ در مقطع دبیرستان، برای همه گرایش‌های تحصیلی در طی بیش از دو دهه بعد از انقلاب تدریس شد. گفتمان و محتوای این کتاب چنان بر مباحث تاریخی کتب درسی تاریخ معاصر در آموزش و پرورش سایه افکند، که علی‌رغم گذشت سال‌ها از آن، در کتاب‌های جدیدی هم که برای مقاطع متوسطه اول و دوم نظام جدید تألیف می‌شود، می‌توان ردپای آن را مشاهده است. البته ناگفته نپایست که سایر کتب درسی تاریخ نیز از آن رویکرد بی‌تأثیر نمانده و نگاه ایدئولوژیک در آنها سیطره دارد. به هر حال همایش «آموزش تاریخ در مدارس ایران» به نوعی در صدد به چالش کشیدن این گفتمان برآمد. هدف همایش اصلاح و بهبود وضعیت کتب درسی تاریخ در این وزارتخانه بود. دست‌اندرکاران همایش به ایده کلیدی «پای میک» حقوق برجسته حوزه «پژوهش و نگارش کتاب درسی» با عنوان «کتاب‌های درسی، آینده یک ملت» دست زدند که در کتاب خود نوشته است: «کتاب درسی بد، برای تمام اعضای یک ملت می‌تواند فاجعه‌بار باشد».

با این هدف، «کارگروه آموزش و پرورش انجمن ایرانی تاریخ» متشکل از جمعی از معلمان درس تاریخ مدارس تهران، برگزاری همایش مذکور را در دستور کار خود قرار داد. کارگروه مذکور حدود دو سال پیش به طور خودجوش و به منظور ارتقای سطح علمی معلمان تاریخ تشکیل شد. طی این مدت پنج جلسه سخنرانی، یک گردش علمی، دو جلسه نقد کتاب، سه مراسم تجلیل از دانشمندان پیشکسوت تاریخ و بالاخره برگزاری خلاق همایش مذکور را در کارنامه خود ثبت کرده است. این کارگروه طی یک سال مذاکرات، جلسات ماهانه و بعضاً هفتگی محورهای همایش را در پنج محور: تحلیل محتوای کتب درسی تاریخ، معلمان و آموزش تاریخ، هویت ملی و دینی در کتب درسی تاریخ، تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگری کتب درسی تاریخ و روش‌های نوین آموزش تاریخ به تصویب رساند. سپس در پی اطلاع‌رسانی فراخوان همایش از طریق سایت انجمن ایرانی تاریخ و همچنین شبکه‌های مجازی حوزه تاریخ، تعداد ۹۲ چکیده مقاله دریافت گردید. کما اینکه کارگروه با برگزاری پیش‌همایش «آموزش تاریخ در مدارس» در اسفند ۱۳۹۴ با شرکت ارسال کنندگان مقالات از تهران به استقبال همایش در ۶ خرداد ۱۳۹۵ رفت. در این فاصله تعداد ۷۷ نفر از نویسندگان، مقالات خود را تدوین و به رایانه همایش ارسال کردند. مقالات

دریافت شده با حذف نام نویسندگان آن برای اعضای هیأت علمی همایش ارسال گردید و پس از بررسی‌های کارشناسانه ۲۷ مقاله برای سخنرانی و ۸ مقاله جهت پوستر در همایش پذیرفته شد. برای ارائه مقالات، پنج نشست و برای هر نشست، پنج سخنرانی منظور شد. به منظور بهره‌مندی بیشتر معلمان، بعد از مراسم افتتاحیه، برنامه سخنرانی‌ها در دو سالن آرشو ملی ایران و به طور همزمان برگزار گردید. به منظور ارائه اطلاعات آماری از مقالات، ارسال کنندگان مقاله بر اساس جنسیت، سطح علمی، مکان جغرافیائی مورد ارزیابی قرار گرفتند، که بر اساس آن از ۷۷ مقاله دریافت شده، تعداد ۴۲ مقاله متعلق به خانم‌ها و ۳۵ مقاله از آن آقایان می‌باشد. همچنین از نظر سطح علمی، صاحبان ۱۰ مقاله دارای مدرک کارشناسی، ۳۳ مقاله کارشناسی ارشد و ۳۴ مقاله درجه دکترا می‌باشند. بالاخره از نظر محدوده جغرافیائی، ۴۸ مقاله از استان‌ها و ۲۹ مقاله از تهران دریافت شد. همچنین از تعداد کل مقالات ۱۸ مقاله به پژوهشگرا، دانش‌گاہی، ۲۰ مقاله به پژوهشگران آزاد و ۳۹ مقاله به معلمان اختصاص دارد. در طبقه‌بندی استان‌های کشور، اصفهان با ۱۱ مقاله در مرتبه نخست و به ترتیب خراسان رضوی با ۱۰ مقاله، استان مرکزی با ۶ مقاله، چهارمحال بختیاری و قزوین هریک با ۳ مقاله، مازندران، کرمانشاه، کردستان و خوزستان هریک با ۱ مقاله و سایر استان‌ها با یک مقاله در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. همچنین تعداد ۱۷۰ نفر در مراسم سراسر کشور برای حضور در همایش با پرداخت وجه جهت تأمین بخشی از هزینه‌های همایش ثبت نام کردند. بودند که با حدود چهل نفر از مهمانان به‌خصوص برای حضور در بخش تجلیل از پنج معلم پیشکوتاه تاریخ، در مجموع بیش از ۲۰۰ نفر در همایش حضور یافتند. مراسم تجلیل، ویژه آن دسته از معلمان بود که در آموزش تاریخ نقش مؤثری ایفا کرده بودند. از آن جمله: دکتر عبدالرسول خیراندیش از استان ارس، نویسنده کتب درسی تاریخ مراکز تربیت معلم، دانشسراها، آموزش و پرورش در دهه نخست بعد از انقلاب و بیش از دو دهه مدیر مسئول نشریه رشد تاریخ، سرکار خانم فاطمه روح‌الامینی معلم تاریخ از استان کرمان، نویسنده چندین کتاب اسنادی در حوزه آموزش و پرورش استان و مؤسس موزه تاریخی آگه‌را - رسته، آموزش و پرورش کرمان - دکتر یوسف متولی حقیقی دبیر پیشکسوت تاریخ از خراسان نویسنده چندین کتاب تاریخی از جمله کتاب تاریخ آموزش و پرورش نوین خراسان، دکتر محمدرضا عسکرانی پژوهشگر و معلم سابق تاریخ از استان اصفهان، استاد تاریخ و سرکار خانم دکتر طوبی فاضلی پور از استان تهران، معلم تاریخ و دبیر علمی همایش بود.

در پایان دست‌اندرکاران همایش مفتخرند که معلمان تاریخ آموزش و پرورش استان‌ها و شهرهای مختلف کشور از این همایش استقبال قابل‌توجهی کرده، به طوری که بیش از نیمی از مقالات همایش متعلق به این همکاران می‌باشد. براین اساس بیش از نیمی از مجموع ۲۷ مقاله چاپ شده در این مجموعه نیز متعلق به معلمان تاریخ می‌باشد. همین اشتیاق دست‌اندرکاران همایش را به تداوم برگزاری همایش به طور سالیانه ترغیب کرد. کما اینکه مهمانانی از شهرهای اصفهان، کرمان و ... نیز آمادگی خویش را برای برگزاری همایش در سال ۱۳۹۶ در شهر خود اعلام کردند. خوشبختانه برنامه برگزاری همایش در ۶ اردیبهشت ۱۳۹۶ در اصفهان در دستور کار قرار گرفته و فراخوان ارسال مقاله آن نیز

اطلاع‌رسانی شده است. در خاتمه باید خاطرنشان کرد، این همایش نیز همچون همایش‌های دیگر، یک کار گروهی بود که در راس آن «کمیته اجرایی همایش» نقش اصلی را در سازماندهی همایش ایفا کرد. اعضای کمیته مذکور عبارتند از آقایان: دکتر بهمن شعبان‌زاده مدیر کارگروه آموزش و پرورش انجمن و دبیر تاریخ شهر تهران، رحیم روح‌بخش کارشناس شورای عالی آموزش و پرورش، خانم‌ها: دکتر طوبی فاضلی‌پور، دبیر بازنشسته شهر تهران، فاطمه آهنگری سرگروه تاریخ منطقه ۹ شهر تهران، فریده حشمتی دبیر منطقه ۵ شهر تهران، پروانه صالحی‌نیا دبیر تاریخ منطقه ۴ شهر تهران، طاهره همتی آموزگار منطقه ۹ شهر تهران، اعظم هدایتی سرگروه تاریخ منطقه ۴ شهر تهران، فرحناز علی‌نژاد سرگروه منطقه ۵ شهر تهران، زهرا غفاریان سرگروه منطقه ۱ شهر تهران. کارگروه آموزش و پرورش انجمن ایرانی تاریخ، بخورد فرض می‌داند از همه عزیزان به ویژه دبیر انجمن ایرانی تاریخ آقای دکتر شهرام یوسفی‌فر و سرکار خانم: نند کارشناس دبیرخانه انجمن و همچنین دبیران تاریخ و پژوهشگرانی که با ارسال مقاله، آنان را در برگزاری هر چه بهتر همایش یاری کردند، تقدیر و تشکر به عمل آورد.

طوبی فاضلی‌پور: دبیر علمی همایش

رحیم روح‌بخش: دبیر اجرایی همایش